

Gönderim Tarihi: 05.07.2023

Kabul Tarihi: 01.11.2023

KARAÇAY-MALKAR/BALKAR TÜRKÜLERİNDE MİTOLOJİK EKSEN DOĞRULTUSUNDA KOZMOLOJİK UNSURLARIN VE MOTİFLERİN TESPİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ¹

Determination and Evaluation of Cosmological Elements and Motifs in
Karacay-Malkar/Balkar Turkish According to the Mythological Axis

Eser KARA

Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi
eserkara44@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-6825-0813

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Kadim Türk milletinin kıymetli yaratımlarından olan türküler sadece Anadolu'da değil bütün Türk dünyasında varlık gösteren, Türk halkının türlü duygularına tercüman olmuş ve Türk'e dair birçok kültürel ve sosyal zenginliği içinde barındıran sözlü kültür ürünleridir. Türk milletinin dünya üzerinde varlık gösterdiği andan itibaren dünyayı anlamlandırma çabalarının ürünü olan düşünce ve yorumlama biçimini, inanç ve pratikleri içerisinde barındıran köklü bir yaratım olan Türk Mitolojisi ve bu başlık altında incelenen Türk kozmolojisine dair unsur ve motifleri türkülerin bünyelerinde barındırması meselesi, üzerinde durulması gereken bir konudur. Kadim Türk mitolojisine ve kozmolojisine dair motiflerin Türk halklarının yaratımları bünyesinde olmaları, çalışmamız gereği de Türk halk türkülerinde olmaları gayet tabii olduğu gibi araştırılmaya değer bir konudur. Bu düşünceden hareketle çalışmamızda Türk dünyasından Karaçay-Malkar/Balkar Türklerinin türkülerindeki mitolojik ve kozmolojik unsurların tespiti ve değerlendirmesi yapılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Türk Halk Türküleri, Türk Dünyası Türküleri, Karaçay-Malkar/Balkar Türküleri, Türk Mitolojisi ve Türk Kozmolojisi.

Abstract

Folk songs, which are one of the precious creations of the ancient Turkish nation, are oral cultural products that exist not only in Anatolia but also in the whole Turkish world, have translated the various feelings of the Turkish people and contain many cultural and social riches about Turkish. The issue of Turkish Mythology, which is a deep-rooted creation that includes the way of thinking and interpretation, beliefs and practices, which is the product of the efforts of the Turkish nation to make sense of the world since its existence on the world, and the issue of incorporating the elements and motifs of Turkish cosmology, which can be examined under this title, is a subject that needs to be emphasized. The fact that the motifs of ancient Turkish mythology and cosmology are within the creations of Turkish peoples, and that they are in Turkish folk songs as a requirement of our study, is a subject worth investigating. Based on this idea, in our study, the identification and evaluation of the mythological and cosmological elements in the folk songs of Karachay-Malkar / Balkar

¹ Bu makale, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Halk Bilimi ABD'de Prof. Dr. Fatma G. MİRZAOĞLU SIVACI danışmanlığında Eser KARA tarafından hazırlanmakta olan "Türk Dünyası Türkülerinde Mitoloji Ekseninde Kozmolojik Motifler" başlıklı doktora tezinden hareketle türetilmiştir.

Turks from the Turkic world were made.

Keywords: *Turkish Folk Songs, Turkish World Folk Songs, Karachay-Malkar/Balkar Folk Songs, Turkish Mythology and Turkish Cosmology.*

1. GİRİŞ

1.1. TÜRKÜ

Sözlü yaratımları bakımından zengin bir birikime sahip olan Türk milletleri, varlık gösterdiği bütün coğrafyada yaşamları boyunca her zaman kültür ürünlerini var etmiş ve yaşatmışlardır. Bu anlamda türküler, ister Anadolu'daki Türklerin isterse de Türkiye dışındaki Türk dünyasının türkülerini olsun her zaman Türk milletinin yanında olmuş, duygu, düşünce ve görüşlerini yansıtmada renkli bir iletişim aracı olmuştur. Türk milletinin gönül aynası olan türküler geçmişten geleceğe bu anlamda kuşaklar arasındaki birliği sağlamışlardır.

Diğer Türk halk yaratımları gibi türkülerin incelenmesi de Türk kültürüne çok şey kazandıracaktır. Kadim zamanlardan günümüze Türk kültürünün, yaşam tarzının ve dünyaya bakış açısının nasıl var olduğunu ve nasıl şekillendiğini görmek anlamında bu elzemdir. Anlatılanların daha iyi kavranabilmesi için öncelikle türkünün nasıl tanımlandığı, özelliklerinin ve işlevinin neler olduğunu iyi bilinmesi gerekmektedir. Bunun içinde öncelikle türküye yapılan tanımlara bakma gereği duyuyoruz. Öncelikle *Güncel Türkçe Sözlükte* türküye şöyle bir tanım getirildiğini görürüz: “Hece ölçüsüyle yazılmış ve halk ezgileriyle bestelenmiş manzume” (URL 1); *Edebiyat ve Söz Sanatı Terimleri Sözlüğünde*: “Hece tartısıyla yazılmış küçük şarkı” (URL 2) ve son olarak *Yazın Terimleri Sözlüğünde*: “1. Halkın ezgi ile söylediği her türlü deyiş. 2. Saz ozanlarının koşma biçiminde söyledikleri, dördüncü dizeleri her dörtlükte olduğu gibi yinelenen kavuştaklı koşuk.” (URL 3) şeklinde tanımlanmıştır.

Bunun yanında türkülerle ilgili çalışma yapan diğer araştırmacıların da türküye yaptıkları birtakım tanımlar vardır. İlk olarak Cahit Öztelli'nin türkü için ifade ettiklerine bakıldığında Öztelli (1953), türkü adını taşıyan manzumelerde değişmeyen bir şekil ve ölçünün olmadığını, bu değişmezliği sadece saz âşıklarının yaratımlarında olduğunu, nakaratın olması gerektiğini ve birinci dörtlükte bulunan 2. ve 4. mısraları ile sonra gelen her dörtlüğün 4. mısralarının hep aynı olduğunu belirtir. (akt. Kaya, 2004: 147)

Folklor ve Türkülerimiz adlı çalışmasında Mehmet Özbek (1994), türkü için: “Türküler insanoğlunun başına gelen olayları, bunun toplum içindeki iz ve akislerini; aşk, hasret ve gurbet gibi yeryüzünün ortak duygularını, mertlik ve kahramanlık gibi millî karakteri, tarihî olayları konu

alan bir kültür hazinesidir.” (akt. Memiş, 2020: 9) diyerek yaptığı tanımda türkülerin Türk halkına ait çok kıymetli bir kültür hazinesi olduğunu vurgulamıştır.

Yine Doğan Kaya'nın da türküye: “Halkın ruh halini, derdini, neşesini, zevkini, dünya görüşünü, inancını, karşılaştığı olayları yansıtan; hece ölçüsüyle ve bir veya dört dizeli ana bölümlere çoğu defa bağlantıların getirilmesiyle söylenen; manzum ve ezgili anonim ürünlere verilen ad.” (Kaya, 2010: 733) şeklinde, bir tanımlamada bulunduğu görülmüştür.

Nitekim türküler üzerine birçok çalışma yapmış bir diğer araştırmacı Fatma Gülay Mirzaoğlu (2005: 34) ise “Türkü, bir kültürde en yaygın şiirsel ve müzikal ifade biçimidir” şeklinde, türkünün şiirselliğini ve ezgisini ön plana çıkaran bir tanımlamada bulunmuştur. M. Fuad Köprülü'nün (2012: 236) türküye yaptığı tanım ve türkü hakkında ifade ettikleri ise şöyledir:

Türklere mahsus bir beste ile söylenen halk şarkıdır. Hâlâ, mâlûm olan şarkılar tarzında tertip edilen türkülerin ayrılığı şekilde değil, bestesindedir. Yani bu şekil, edebî bir şekil olmayıp tamamıyla mûsikî bakımından bir hususiyeti hâizdir. Esasen mûsikî mâhiyeti itibariyle birbirinden ayrı olması pek tabiidir.

Özkul Çobanoğlu ise türkünün en yaygın ve eski Türk halk şiiri türlerinden birisi olduğunu söyleyerek bu türün “aynı zamanda Türk müziğinde kendi içinde sistematik bir bütünlüğe sahip ezgiler topluluğunun da müzikal bir form olarak adı” olduğunu belirtir. (Çobanoğlu, 2010: 46) Yine türkü üzerine birçok çalışması olan Ali Yakıcı (2013: 58), *Halk Şiirinde Türkü* adlı çalışmasında türkü için şöyle bir tanımlamada bulunur:

Duygu, düşünce, hayal ve birey ya da toplum olarak doğumdan ölüme kadar yaşanan, insan ve toplumda iz bırakan bütün olayları dile getiren, sevinçli ya da üzüntülü zamanlardaki coşku ve heyecanı yansıtan, kaynakları genellikle ozan, türkü yakıcı ve söyleyicisi kişilerden oluşan, hangi edebiyat şubesine ait ya da hangi biçim ve türde ortaya çıkmış olursa olsun halka mal edilerek anonimleşen, şölende, düğünde, toplantıda ve her türlü icra ortamında dillerden düşürülmeyen, icracısı, icra ortamı ve konusuna göre kendine has bir ezgiyle söylenen manzum ürünlere türkü denir.

Türküye Alan Lomax'ın (1959: 928) yaptığı tanım da şöyledir: “Türkü, icracıları belirli davranış kalıpları aracılığıyla özel bir durumda daha büyük bir grupta ilişkilendiren ve ortak bir duygusal deneyime yol açan karmaşık bir insan eylemidir/müziğidir ve artı bir konuşmadır.” Macar Türkolog Ignác Kúnos'un (1978: 158) türküye yaptığı tanıma ve türkü hakkında ifade ettiklerine bakıldığında şunları görürüz:

Türkü, en çok sekizli, on birli ölçülerle söylenen saz şiiiridir. Çoğu anonim halk edebiyatında yer alan bu türkülerde aşk, güzellik, tabiat, gençlik ve acıklı konular işlenir. Ağızlarda dolaşa dolaşa şekil değişikliğine de uğrarlar. Koşma şeklinde söylenen beşli, altılı olmayan türküler de vardır.

İster Türk ister Türkiye dışındaki araştırmacılar olsun türküyü tanımlarken farklı yönlerden yaklaşım sergilemişlerdir. Fakat türkü türünde ayırt edici en büyük şey ezgisel bir varlığın olmasıdır. Hatta öyle ki Elçin (2011: 195), musiki olmadan güftenin düşünülemediğini ifade eder.

Türkülerin Türk kültür ve geleneğinde birçok fonksiyonu vardır. Türküler, Türk milletinin köklü yapısının, kültürel değerlerinin, dünya görüşünün ve millî kültürel kodların aktarılmasında büyük bir role sahiptir. Kuşaklar arasındaki duygu, gönül ve düşünce bağının pekiştirilip aktarılmasında bir köprü hüviyeti taşır. En önemli konulardan bir tanesi de ezgisel ve ritimsel yapının ve yaratımların da kültürel değerler çerçevesinde aktarımıdır. Türkülerin fonksiyon ve işlevlerine Fatma Gülay Mirzaoğlu (2001: 78-89), *Türkülerin İşlevleri ve Zeybek Türküleri* adlı çalışmasında detaylıca yer vermiştir: Türküler içinden çıktıkları toplumun kültürel tecrübe ve birikimlerini nesilden nesile aktarırlar; Özellikle belirli bir bölgeye has olan kültürel pratiklerin aktarımında görev üstlenirler; Türkülerin zamanları birleştirici özelliği vardır, böylece nesiller arası iletişim sağlanır ve nesiller birbirine yaklaşır; Aynı grup üyeleri arasında birlik ve beraberliği sağladığı gibi ortak kimlik oluşturma anlamında da büyük bir role sahiptir; Türküler insanların memleketlerine, üye oldukları sosyal gruba bağlılıklarını artırır ve kişinin kendisini güvende hissetmesini sağlar; Türküler bireyleri törenlere hazırladığı gibi türkülerin eğlenme ve eğlendirme işlevi vardır; Türküler sosyal uzlaşım aracı oldukları gibi fertlerin besledikleri duygu, düşünce, bilinçaltı ve bastırılmış duyguların dışavurumunu sağlayan iletişim araçlarıdır; Türküler sanatsal yaratımların meydana gelmesine zemin hazırlar; Müzik ve de dolaylı olarak türküler, kendine has kurgulanabilen bir dünyaya hâkimdir ve dinleyicilerine de böyle bir dünya sunabilme özelliğine sahiptir.

2. TÜRK MİTOLOJİSİ ve KOZMOLOJİSİ BAĞLAMINDA AY, GÜNEŞ VE YILDIZLAR

İnsanoğlu var olduğu andan itibaren çevresindeki nesnelere ve doğadaki olayları anlamlandırma çabasına girmiştir. İşte bu noktada mitler insanoğlunun aradığı sorulara cevap bulma görevi üstlenmiş ve sebep sonuç bağlamında varlıkların ilk kaynağının tespiti sorunsalını çözmeye çalışmıştır. Nitekim Necatigil'in (1988: 1) miti tanımlarken ifade ettikleri

söylediklerimizi destekler mahiyettedir: “Mitoslar, ilkel insan topluluklarının evreni, dünyayı ve tabiat olaylarını kişileştirerek yorumlamak, henüz sırrını çözemedikleri hayatın ve evrenin çeşitli görüntülerini bir anlam kolaylığına bağlamak ihtiyacından doğmuş öykülerdir.” Bu anlamda Türkler de dünya üzerinde varlık gösterdikleri andan itibaren içinde buldukları evreni, dünyayı ve nesnelere anlamlandırmaya çalışmışlardır. Türk millî mefkuresinin ve dünya görüşünün de anlaşılması için Türk mitolojisinin iyi bir şekilde araştırılıp incelenmesi gerekmektedir: “Millî kimliğin şekillenmesinde mihenk taşı rolünü üstlenen eski Türklerin mitolojik tasavvurları ilmî araştırma açısından büyük değere sahiptir.” (Bayat, 2011: 19)

Tabiat içerisindeki varlıklar bu anlamda göze çarpan ilk varlıklar olduğu için Türk mitolojisini şekillendiren esas unsurlar da bunlar olmuştur. Bu anlamda dağlar, ağaçlar, ormanlar, yeryüzündeki akarsu ve göller, ay, güneş, yıldızlar ve yıldız grupları bu sistem içerisinde ilk göze çarpan varlıklardır.

Gök ve de göğe ait varlıklar eskiden beri birçok milletin dikkatini celbettiği gibi Türklerin de nazarı dikkatini celbetmiştir. Kozmolojik öğelerin birçok kültürel yaratımlar ve sözlü kültür ürünleri içerisinde yer etmesi, inanç ve ritüellerde varlık göstermesi de bunun en büyük göstergesidir. Mitik düşünceyle kozmolojinin de birebir alakalı olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Nitekim Kaya'nın (2010: 536) konu ile ilgili olarak ifade ettikleri söylediklerimizi destekler mahiyettedir:

Mitsel düşünce, kozmogoni ile doğrudan ilgilidir. Hatta mit için kozmik bilgilerin sembolik üslupla takdimi denilse yeridir. Yaratılan, var olan her yeni nesne derece derece dünyanın oluşumu içinde kendisini gösterir. İnsan, mitleri yaşamak suretiyle profan âlemden kutsal bir zamana geçmiştir.

Mitolojik düşünceyle kozmolojinin birbiriyle iç içe geçtiğini mitolojinin tanımında dahi görüyoruz. Tanımda geçen “kozmetik bilgilerin sembolleşmiş kaynağı niteliğinde olan” (Kaya, 2010: 536) ifadesi de mitoloji ve kozmoloji arasındaki ilişkiyi gösterir niteliktedir. Bu açıdan mitoloji kozmolojik birikimin ve bilgilerin değişik şifrelerle, sembollerle ve birtakım kodlarla dışa vurumudur denilebilir ki Bayat'ın (2011: 15-16) şu ifadeleri dile getirdiklerimizi destekler mahiyettedir:

Mitolojik şuur kozmik bilginin yalnız kodlanmış, şifrelenmiş, sembolik bir dile dökülmüş öyküsüdür (...) Mitoloji, ilerleyen zamanlarda kozmik bilginin yerini alan bir olgu olmakla beraber hiçbir zaman açık bir bilgi kaynağı şeklinde de olmamıştır. Mitolojide kozmik bilgi,

her zaman simge ve sembollere dönüştürülerek yaşatılmıştır.

Kozmolojik varlıklara dair köken tespitinde kozmogonik mitlerin anlam kazandırıcı ve açıklayıcı özellikleri yadsınamaz. Bu anlamda birkaç önemli soru önem arz etmektedir: Hangi kozmolojik varlıklar, Türklerin ilgisini ne derece çekmiştir? Türkler bu varlıkları nasıl yorumlamış ve bu varlıklara köken bulurken yaratıcılıklarını nasıl kullanmışlardır? Tabii olarak da araştırma konumuz olan Karaçay Malkar/Balkar Türklerinin türkülerinde bu unsurlar ne şekilde ve ne derece yer etmiştir? Bütün bu soruların cevabı Türk kozmolojisinde yer edinen kozmolojik unsur ve motiflerin incelenmesi ile ortaya çıkacaktır. Bu anlamda Türk kozmolojisinde yer edinen unsurların incelenmesi önem arz etmektedir.

2.1.Türk Kozmolojisinde Güneş Motifi

Türk kozmolojisine ait unsurları ve onlara atfedilen kutsallığı anlayabilmek için Türklerin gök tasavvurunun ve gezegen sisteminin iyi anlaşılması gerekmektedir. Türklerin gezegen anlayışı ile ilgili olarak Roux (2015: 140) Türklerde 7 ve 9 gezegen sistemi inancının olduğunu, bireysel toplumsal ve dini yaşantının da bundan etkilendiğini ifade eder.

Türk kozmolojisinde güneşe ayrı bir önem atfedilmiştir. Yaygın olan düşünceye göre güneş, Tanrı'nın bulunduğu makamın bir alt katında yer almaktadır; 9. katta Tanrı var iken 8. katta da güneş vardır. (Ögel, 2020: 230) Güneş Türklerde öyle bir pozisyona konulmuştur ki, dünyanın merkez noktası olarak tasarlanan kozmik altın dağın çevresinde döner, gizemliliğin, bütünlüğün, bilgeliğin temsilcisidir, hakkında en çok mit üretilendir ve ek olarak söylemek gerekir ki Türklerin yerleşik hayata geçmesiyle beraber güneş mitleri ağırlık kazanmıştır. (Bayat, 2011: 297) Bu nedenle güneşe dair mit ve efsaneler Türk kültür ve yaratımında büyük bir yere sahiptir. Bu denli önem atfedilen bir varlığa dair efsanelerinde çok olması güneşin Türklerde büyük bir yere sahip olmasının başka bir delilidir. Nitekim güneşin oluşumuna dair bir Altay efsanesini Potanın şöyle verir:

(...) Önceleri, ne ay ve de ne güneş varmış, insanlar, havada uçar dururlarmış. Uçarken de, çevrelerine ışık saçar ve sıcaklık verirlermiş. Bunun için de güneş, gerekli olmamış. Ancak içlerinden biri hastalanmış ve onu iyileştirememişler. Bunun üzerine Tanrı, onlara bir varlık vermek istemiş. Tanrı'nın gönderdiği şey, büyümüş büyümüş ve iki tane büyük ayna (toli) olmuş. Bu aynalar, gökyüzüne çıkıp, çevreye ışık saçmaya başlamışlar. Gökler ve yerler ısınmış. O gündən beri, gökteki bu iki şey, yani güneş ile ay, dünyayı aydınlatır ve ısıtır, dururlarmış..." (akt. Ögel, 2020: 230)

Skaz, Potanın ve Otserki'den aktarılan, güneşle ilgili bir diğer efsane de şu şekildedir:

(...) Bir zamanlar birden fazla, üç veya dört tane güneş varmış; bu sebeple dünya boğucu derecede sıcakmış, Sonra Erkhe-Mergen isimli bir kahraman gelip, bu güneşlerden biri hariç, hepsini oklayarak denize düşürmüş ve geriye şimdi sadece dünyamızı ısıtıp, aydınlatan güneşimiz kalmış. (akt. Harva, 2014: 146)

Güneşe dair var olan efsaneleri çoğaltmak mümkündür. Türk kozmolojisinin orta noktasında yer alan bu kozmolojik unsura dair birçok anlatı ve uygulamalar söz konusudur. Ayrıca belirtmek gerekir ki kahramanların güneş ve aya olan etkilerinden ziyade, güneş ve ayın kahramanlar üzerindeki tasarrufu söz konusudur. Bu anlamda Roux'un da (2015: 94) ifade ettiği gibi kahramanlara ve imparatorlara hayat verici güce sahip olduğu düşünülmektedir. Yine Türk şamanlığında da güneş motifine dair birtakım sembollere rastlamak mümkün olmaktadır. Şamanın giydiği kıyafette (manyakı), cübbesinde ve külâhında da güneşi sembolize eden gümüşten veya demirden halkaların bulunduğu bilinmektedir. (akt. Kara, 2017: 221) Yine bu anlamda güneşe yapılan ritüeller de söz konusudur. Güneşe adanan ve onun için kesilen kurbanlar bunun en büyük göstergesidir. Esin (2001: 147), güneşe yapılan kurbanla ilgili olarak şunları söylemektedir: "Güneş günü, baharda, başkentin doğusunda, ateş ayinine benzer simgelerle; ay günü ise, sonbaharda, başkentin batısında, su ayinine benzer simgelerle kutlanırdı. Güneş, ay ve yıldızlara kurban edilen öküz ateşte yakılırdı."

Görüldüğü üzere Türk mitolojisinde ve Türk kozmolojisinde Güneş, varlığıyla sayılamayacak inanç ve ritüele temel teşkil etmektedir. Tarım ve hayvancılık ile geçinen Türkler için güneşin pozisyonu da çok şey ifade etmektedir. Nitekim söz konusu geçim ve hayatta kalmak olduğunda kozmolojik unsurlara atfedilen önem de artmaktadır.

2.2.Türk Kozmolojisinde Ay Motifi

Türk mitolojisinde ve buna bağlı olarak Türk kozmolojisinde en az güneş motifi kadar öne çıkan ve önemli olan motif şüphesiz ay motifidir. Türklerin güneşe yönelmesinden önceki dönemlerde ay inancı ön plandaydı. Ayın merkezde olması da aya dair geliştirilen inanç ve ritüellerin gayet zengin olmasını sağladığı söylenebilir. Türk mitolojisine bakıldığında ay önceleri tanrı olarak tasarlanmış, özellikle göçebe toplumlarda bir nevi yaşamın kaynağı olma özelliği kazanmış ve zamanla da yerini güneş inancına bırakmıştır. (Bayat, 2011: 268)

Kadim zamanlardan beri ezoterik (gizil) bilgilerin ve olayların kaynağı olan ayın, Yakut Türkçesindeki anlamı dile getirdiklerimizi desteklemektedir. E. İ. Ubryatova (1965)'in de ifade ettiği üzere ay Yakut Türkçesinde *türeten*, *yaratan* anlamlarında kullanılmıştır. (akt. Bayat, 2011: 275)

Ayın göğün katlarında bulunduğu konumu itibariyle Tanrıya yakın olması bir takım var edici, kutsayıcı ve koruyucu fonksiyonların ona yüklenmesini beraberinde getirdiği gibi gizillığe dayalı olguların kaynağı olma fonksiyonunu da yüklenmesini sağlamıştır. Bu tasavvurdan hareketle de ay, ayın hareketleri, konumu ve aldığı şekiller her zaman Türklerin dikkati nazariyesini celbetmiştir. Nitekim Türk mitolojisi ve kozmolojisi gibi Türk şamanlığı da aya dair inanç ve tasavvurlardan fazlasıyla nasibini almıştır. Yine şamanların giyindiği kıyafetlerde ay inancına dair sembol ve nesnelerin bulunmasının yanında bir şamanın/kamın olmazsa olmazı olan davulunda da şimşek, ay ve yıldız gibi (İnan, 1986: 64) göğeye ait oluşumların resmedildiğini görmek mümkündür. Bu inanç ve tasavvurların en büyük kaynaklarından bir tanesi de aya dair anlatılagelen efsane ve masallar gibi sözlü anlatılar olsa gerektir. Bu efsaneler ve masallar Türklerdeki ay inancını ve bu inanca dair gerçekleştirilen ritüellerin anlaşılmasında fayda sağlamaktadır. Nitekim Ögel (2020: 242) kadim Türklerin güneş ile ayın kendilerini koruyan güçlü ve kutlu iki varlık olarak gördüklerini söyler ve Altay Türklerine ait bir masalı Potanin'den şöyle nakleder:

Yeryüzünde, insanları yiyip bitiren bir dev (yelbegen) varmış. Tanrı, bu devin öldürmeyi düşünmüş. Güneş: “- Ben, sıcak ve ateşim ile devin öldürebilirim. Ancak, insanları da yakabilirim”, demiş ve vazgeçmiş. Ay ise: “İnsanlar, benim soğuşuma dayanabilirler. Bunun için ben, devin öldürebilirim”, demiş ve yeryüzüne inmiş. Bir ağaç üzerinde, böğürtlen yiyen devin, ağaçla birlikte alıp, gökyüzüne çıkmış. Bunun için dolunayda, dev ile ağaç, ayın yüzünde görünürlermiş.

Masalın bu kısmından da anlaşılacağı üzere ay insanların koruyucusu olmuştur. Aya dair efsanelerde de ayın koruyucu ve kollayıcı fonksiyonunun öne çıktığı görülür. Yakutlarda bulunan bir efsaneyi Harva (2014: 149-150) şöyle verir:

Hayatın zorluklarına dayanamayan ve aydan yardım isteyen yetim bir kıza ay acıyarak, onu kendi yanına almaya karar verir. Her tarafın donduğu bir gece, kız su getirmeye gittiğinde ay aşağı iner, kızın kucağına alır ve gökyüzüne geri döner. Bu yüzden aya dikkatle bakıldığında, omzunda iki tane su kovanın asılı olduğu sırık taşıyan bir kız görülebilir. Bazı bölgelerdeki Yakutlar, aya bakıldığında iki çocuğun görülebileceğini söylerler. Bu efsaneye göre, su almaya giden

iki kardeş -biri erkek diğeri kız- yolda durup ayı seyretmeye başlarlar ve bunu fark eden ay onları yanına alır.

Bahsi geçen Yakut efsanesinde de ay, kız çocuğunun hamisi olmuştur ve kendisinden yardım isteyen yetim bir kız çocuğunu yanına almıştır. Bütün bunlar aya yüklenen ruhaniyetin ve koruyuculuk fonksiyonunun göstergeleridir.

Tam burada bir parantez açıp Anadolu sahasına dönme gereksinimi duyuyoruz. Anadolu'da *Aya Bak Yıldıza Bak* adlı türkünün ay ve yıldız motiflerini içermesinin yanında yukarıda verilen Yakut efsanesi ile de ilintili olduğu kanaatindeyiz. Ay, ayın kızı yanına alması, kovayla su taşıyan kızın ayın yüzeyinde belirmesi inancının izlerinin Anadolu'da icra edilen bu türküye yansımaları kültürel kodların ve aktarımın ne derece güçlü olduğunu göstermesinin yanında; köklü yapıyı, türkülerin mitolojik ve kozmolojik unsurları bünyesinde barındırmasını, türkülerde kullanılan motiflerin ve kültürel unsurların gelişigüzel kullanılmadığını, derin anlamlara sahip olduğunu göstermesi açısından da gayet yeterli bir delildir. Türkünün sözleri ise şöyledir:

Aya bak yıldıza bak
Suya giden kıza bak
Kız Allah'ı seversen
Dön de bir yol bize bak
Lemide hayranın olim
Karakız kurbanın olim (Nakarat)
Aya bak nice gider
Ay dolanır gece gider
İki de kaşın arası
Bir yol var Hacc'a gider
(Nakarat)
Ay akşamdan geridir
Buralar nereden geridir
Kalkın kalkın gidin a dostlar
Buralar ehvan yeridir
(Nakarat)
Ay buluttan geridir
Buralar merdan yeridir
Kalkın gidin evliler
Buralar ihvan yeridir
(Nakarat)
Ay gitti batan yere

Kurban yâr yatan yere
Sinemi nişan kuram
Yâr okun atan yere
(Nakarat) (URL 4)

Güneş inancında olduğu gibi Türklerde, aya da kurban yapılması söz konusudur. Aya yapılan kurbanlar ve sunumlar aya atfedilen kutsallığın ve ona olan bağlılığın bir diğer göstergesidir ki bu da ayın gök katmanlarında Tanrı katının altında, ona yakın olmasıyla alakalı olsa gerektir. Nitekim Ögel'in (2020: 229) Hunlara dair verdiği şu bilgileri önemli buluyoruz: "M.S. 763 de Uygurlar, Mani dinini alınca ay, daha çok önem kazanmıştı. Çünkü bu din Ön Asya kökenlidir. Hunlarda, "hem güneşe ve hem de aya ayrı ayrı saygı gösteriliyordu. Kurbanlar da veriliyordu. Güneş, doğunun, ay ise, batının sembolü, idi"."

Bütün bunlar aya tapınmanın ve aya atfedilen kutsallığın diğer göstergeleridir. Aya atfedilen kutsallık ona tapınmayı da beraberinde getirmektedir. Chou, Tabgaç ve Hun adet ve göreneklerinde gök ibadetleri ve ritüelleri çerçevesinde güneşe ve aya tapınmaların gerçekleştirildiği bilinmektedir. (Esin, 2004: 61-82)

Aya atfedilen kutsallığın yanında ayın hareketleri de Türkler için önem arz etmiştir. Ayın hareketleri ve aldığı şekiller göz önünde tutularak birtakım çıkarımlar yapılmıştır. Yapılacak olan eylemlerden önce ay gözetilirdi. Örneğin ay büyüdüğü zaman herhangi bir eylemde bulunmak söz konusu olmamaktaydı ve özellikle ay bu pozisyona geçmeye başladığında ya da geçtiğinde savaş başlatılmazdı. (Roux, 2015: 44)

Bütün bunlar Türk kültür ve geleneğinde ve özelde de Türk mitolojisi ve Türk kozmolojisinde ayın ne denli büyük bir öneme sahip olduğunu göstermektedir. Tabii olarak aya dair inanç ve yapılan ritüeller bunlarla sınırlı değildir ve şüphesiz Türk kültür ve inancında ay ile ilgili bu konuda söylenecek çok şey vardır. Türk kozmolojisinde yer eden bir diğer büyük unsur da yıldızlardır. Türk kozmolojisinin anlaşılabilmesi için yıldızlara dair inanç ve pratiklerin, Türk kültür ve tasavvurundaki yerinin bilinmesi gereklidir.

2.3. Türk Kozmolojisinde Yıldız Motifi

Güneş ve aydan sonra Türk kozmolojisinin en önemli ve tamamlayıcı unsuru yıldızlardır. Türkler bazı yıldızlara ve bazı yıldız takımlarına kutsallık atfetmişlerdir. Bu yıldızların konumuna ve hareketlerine göre birçok çıkarımda bulunmuşlardır. Bu anlamda ilk olarak

ele alınması gereken **Kutup yıldızı**dır. Bu yıldızın diğer adı Temir Kazık / Demir Kazık'tır. (Roux, 2015: 142) Kadim Türk düşüncesine göre dünya ve diğer yıldızlar Temir Kazık yıldızına bağlıydı ve onun etrafında dönmekteydi. Kutup yıldızı altından ya da demirden bir sütun olarak düşünülmüştür ki Harva (2014: 153-154), söz konusu Kutup yıldızı olduğunda diğer yıldızların bu demirden veya altından olan sütunun çevresinde dönüyormuş hissini uyandırdığını ve bu histen kaynaklı olarak da diğer yıldızların ona bağlı olduğu fikrini insanlarda uyandırdığını belirtir.

Temir / Demir Kazık ya da diğer adıyla Kutup Yıldızı nizamın koruyucusu olarak düşünülmüştür. Ayrıca diğer yıldızlar onun etrafında dönüşlerini tamamlarlar. (Esin, 2001: 41) Kutup yıldızının en tepede yer alması ve göğün direği olma fonksiyonuna sahip olması hasebiyle tıpkı güneş ve ay da olduğu gibi Tanrı makamı olarak düşünülmüştür ve hatta onun altında da yönetici pozisyonunda olan liderin, imparatorun kaldığı saray bulunmaktadır. (Esin, 2004: 63)

Kutup yıldızı ayrıca parlaklığı ve güzelliği sebebiyle Türklerde bir güzellik unsuru olarak da kullanılmıştır. Bunun en yakın örneğini de şüphesiz ki Türk sözlü kültür ürünlerinden olan ve Türk kültüründe önemli bir yere sahip Oğuz Kağan destanında görürüz. Oğuz Kağan destanında Kutup yıldızı bir güzellik unsuru olarak kullanılmıştır fakat bunun yanında daha önce ifade ettiğimiz gibi Kutup yıldızı Tanrı makamı olarak görüldüğü için destanda bu yıldızın bir kutsallığın da atfedilmesi söz konusudur. Oğuz Kağan destanında Oğuz'un gökten inen eşinin tasvir edildiği kısım şöyledir:

Yine günlerden bir gün Oğuz Kağan bir yerde Tanrı'ya yalvarmakta idi. Karanlık bastı. Gökten bir gök ışık indi. Güneşten ve aydan daha parlaktı. Oğuz Kağan oraya yürüdü ve gördü ki: o ışığın içinde bir kız var, yalnız oturuyor. Çok güzel bir kızdı. Başında (almında) ateşli ve parlak bir beni vardı, demir kazık (kutup yıldızı) gibi idi. O kız öyle güzeldi ki, gülse, gök tanrı gülüyor; ağlasa, gök tanrı ağlıyor (sanlıyordu). Oğuz Kağan onu görünce aklı gitti; sevdi, aldı. Onunla yattı ve istediğini aldı. Kız gebe kaldı. Günler ve gecelerden sonra (gözleri) parladı ve üç erkek çocuk doğurdu. Birincisine Kün adını koydular; ikincisine Ay adını koydular; üçüncüsüne Yıldız adını koydular (akt. Çobanoğlu, 2007: 125).

Yukarıda, destandan verilen ilgili kısımda Oğuz'un eşinin Kutup yıldızına benzetildiği yerden sonrası da önem arz etmektedir. Nitekim burada kız gülünce Gök Tanrı'nın güleceği kız ağlayınca Gök Tanrı'nın ağlayacağı söylenmektedir. Bu da Gök Tanrı, Kutup yıldızı ve Oğuz'un eşi arasındaki kutsallık ilişkisinin başka bir kanıtı olsa gerektir. Yine son

kısımda Oğuz'un çocuklarına Gün (Güneş), Ay ve Yulduz (Yıldız) isimlerini koyması da göğe aitliğin ve kutsallığın başka bir gösterimidir.

Türklerde hayvancılık önemli bir geçim kaynağı olmuştur. Türk sosyokültürel hayatının şekillenmesinde de büyük bir role sahip olduğu su götürmez bir gerçektir. Bu hususta Türk kozmolojisi de kendine düşen payı almıştır. Bu anlamda kozmolojik unsurlardan olan yıldızların atlarla ilişkilendirilmesi de bunu kanıtlar niteliktedir. Bayat (2011: 288), Karaçay Malkar mitolojisi söz konusu olduğunda büyük ayı yıldız takımındaki yıldızların adlarının ayı adıyla değil at adıyla ilişkili olduğunu söyler ve M.Ç. Curtubaev'in (1991) şu ifadelerine yer verir:

Sarı aygır, Tor aygır (Sarı aygır, Tor aygır)
Jetegeyle jete yıldız (Jetegeyle yedi yıldız)
Sarayanla eki yıldız (Sarayanla iki yıldız)
Temir kazak kesi yıldız (Demir kazık kendisi yıldız)
Jetegeyle eki aytmaz (Jetegeyle iki demez)
Jetegeyle jete aylanmaz (Jetegeyle yedi devre çizmese)
Tang atmaz (Dan atmaz (ışıklandırmaz)) (akt. Bayat, 2011: 288)

Kutup yıldızından sonra öne çıkan bir diğer yıldız *Ülker/Ülger* yıldızıdır. Ülker yıldızı Türk mitolojisinde olduğu gibi Türk şamanlığında da önemli bir yere sahiptir. Ülker yıldızına Türkiye dışındaki diğer Türklerin birçok farklı isim verdiği bilinmesine rağmen Anadolu'da bu yıldız Ülker olarak bilinmektedir. (Bayat, 2011: 284) Yine diğer yıldız gruplarında olduğu gibi Ülker yıldızı hakkında da birçok efsane söz konusudur. Bu efsanelerden ziyade Ülker yıldızının Anadolu'daki karakteristiği, onu daha çok ön plana çıkarmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki Türk tasavvurunda gök kubbe bir örtü ve yıldızlar da bu örtü üzerindeki delikler olarak düşünülmüştür. İşte tam da bu inancın yansımalarını Ülker yıldızında görmekteyiz.

Harva (2014: 144), yaygın olan bir inanışa göre gökyüzünün tavanında bir delik olduğunu ve bahsi geçen yıldız kümesine Türk kökenli milletlerin verdiği isimlerin de (Ülger, Ürker, Ürgel) tam olarak bunu ifade ettiğini belirtir ki esasen Goročov da (Goročov'dan akt. Harva, 2014: 144) "Ürgel" sözcüğünü ele alarak bu sözcüğün Yakut dilinde "hava deliği/ hava boşluğu" anlamlarına geldiğini söyler. Bu anlamda Ülger yıldızı soğukun geldiği kapı, delik olarak tasavvur edilmiştir. Tabii olarak Ülger yıldızının bu özelliği de halk takviminde onu gelen soğuklarla ilişkilendirmiştir. Ayrıca Ülger yıldızının zamanın hesaplanmasında ve bölümlenmesinde kullanıldığı bilinmektedir. (Roux, 2015: 135-140) Yine Ülger yıldızının görünmesi ile

birtakım olumsuz hava koşullarının olacağına da inanılmaktadır ki Ülger'in kendisini göstermesiyle beraber "Dünya sele gitse inanın, dünya yansa da inanın" sözü Ülger yıldızının, meydana gelen birçok felaketin sebebi olarak görülmesinin bir göstergesidir. (Bayat, 2011: 286)

Ülger yıldızının birtakım olumsuzlukları beraberinde getirmesi, ki bu sadece hava şartları anlamında değil insanların hayatlarında da birtakım olumsuzluklar meydana getirdiğine inanılırdı, en büyük yansımasını Anadolu'daki *Ülger Doğması* adlı türküde görmek mümkündür. Türkünün sözleri şu şekildedir:

Ben bu yaylaları yaylayamadım
Ah suları soğuktu da boylayamadım
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın
Bir yârin gönlünü de eyleyemedim
Ah guruya kaderim de yardan ayrıldım
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın

Gökçek'dedir de yaylaların gülleri neydem gülleri
Ah kaymaktan tatlıydı da yârin dilleri
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın
Mevla'm güldürür mü de garip kulları
Ah bir gazez yüzünden de yardan ayrıldım
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın

Garezin böylesi de düşman başına
Ah zehir kattı da ekmeğime aşım
Elin garezi de ayırdı bizi
N'olur dertli yazın da taşım
Ak kör ola kaderim de yardan ayrıldım
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın

Çekerim sevdanı gurbet elinde
Yârim dile düşmüş elin neyine
Ülger terazi ayırdı bizi
Zorunan vermişler de köyün beyine
Guruya kaderim de yardan ayrıldım
Ülger doğmasın sebep olmasın ah olmasın (URL 5)

Anadolu'da bilinen ve icra edilen bu türküde de Ülger yani Ülker yıldızından bahsedilir ve bu yıldız yâr ile olan ayrılığın sebebidir. Bu örnek aynı zamanda Türk mitolojisindeki ve bilhassa Türk kozmolojisindeki unsur

ve inançların sözlü kültür ürünlerine nasıl geçtiğinin ve varlığını bu yaratımlarda nasıl sürdürdüğünün de kanıtıdır.

Ülker yıldızından sonra Türk kozmolojisinde önemli bir yere sahip olan yıldız şüphesiz **Çoban / Çolpan** yıldızdır. Çoban Yıldızı; Çolpan yıldızı, Solbon yıldızı, Kervan yıldızı, Kervan kıran yıldızı, Seher yıldızı, Venüs, Zühre/Zöhre yıldızı (Mirzaoğlu, 2005: 39) ve Dan yıldızı isimleriyle bilinmektedir.

Çoban Yıldızı aslen Farsça olan ve parlayan/parıldayan anlamı taşıyan Çolpan/Çolban sözcüğünün zamanla yine Farsça olan Çoban sözcüğü ile karıştırılmasıyla meydana gelmiştir. (Roux, 2015: 142) Çoban Yıldızının Türk dünyasındaki bilinen en büyük özelliklerinden bir tanesi yol göstericilik fonksiyonudur. Öyle ki zamanla Çoban Yıldızının yol göstericilik özelliği koruyuculuk özelliği ile birleşmiş ve yola çıkanları, çobanları, hayvanları koruyan, kollayan ve yol gösteren antropomorf bir varlık olan Çoban Ata'ya dönüşmüştür. (Bayat, 2012: 82)

Çolpan/Çolban yıldızının Çoban, diğer yıldızların sürü ve kutup yıldızının da hayvanların bağlandığı kazık olarak tasavvur edilmesi dikkat çekicidir. Nitekim bütün bu tasavvurların, benzetimlerin ve inançların temelinde Türklerin yaşama tutunmasını sağlayan, geçimini sağladıkları hayvancılığın ve konargöçer yaşam tarzının çok büyük bir etkisinin olduğu da göz ardı edilmemesi gereken bir durumdur.

Bahsi geçen diğer gök varlıklarında olduğu gibi Türkler tarafından kutsallık atfedilen Çoban Yıldızı hakkında birçok efsane olduğu da bilinmektedir. Ayrıca bu yıldız için kurban sunma ritüelinin yapıldığı da bilinmektedir ki Buryatlarda, Çoban Yıldızı için kurban kesilmesi ve saç yapılması bunun güzel örneğidir. (Harva, 2014: 160)

Hemen belirtmek gerekir ki Türk kozmolojisinde **Dan Yıldızı** olarak bilinen bir yıldız daha vardır. Sabahın erken saatlerinde doğan bu yıldız ve hakkında pek bilgi bulunamayan **Akşam Yıldızı** hakkında bilgi verirken Bayat (2011: 294), Dan Yıldızı ya da Akşam Yıldızı olarak bilinen bu yıldızların, Çoban Yıldızının başka adlandırmalarından başka bir şey olamayacağını ifade eder. Yani bunlar Çoban Yıldızının diğer isimleri olsa gerektir.

Çoban Yıldızı Anadolu'da **Kervankıran** olarak da bilinmektedir. Nitekim bu yıldız hakkında dile getirilen birçok söylence bu yıldızın bu adın verilmesine sebep olmuş olsa gerektir. Öyle ki bu anlatılar diğer kültürel yaratımlar içerisinde de kendine yer bulmuştur. Bu anlamda Kervankıran

Yıldızının Anadolu halk türkülerinde yer edindiğini görmek mümkündür. Nitekim *Yıldız* adlı türkünün sözlerine bakıldığında Kervankıran yıldızının Türk halkına mal olduğu, bu yıldızın insanların hayatını ne derece etkilediği ve nelere sebep olduğu görülür. İşte tam olarak bu durum Türk Kozmolojisinin Türk milletinin yaşamıyla iç içe olduğunu göstermesi açısından önemlidir ve ayrıca Türklerin göğe ait unsurlara büyük ölçüde kutsallık atfetmesi durumunun da anlaşılmasını kolaylaştırmaktadır. Türkünün sözleri şöyledir:

Of Of
 Bir yıldız doğdu nur ile
 Alemi yaktı nar ile
 Küsülüym ben yar ile
Bağlantı:
 Niye doğdun sarı yıldız mavi yıldız
 Aman aman evler yıkan yıldız yıldız
 Yıldız yıldız yıldız yıldız yıldız
 Dön dön dön dön dön yâre doğru dön
 Gine bugün eftarlandım (2)
 İndim etrafı dolandım
 Tatlı canımdan usandım
 Dön dön dön dön dön yâre doğru dön

Of Of
 Sana kervan kıran derler
 Bana dertli kerem derler
 Yâre ikrar veren derler
Bağlantı
 Niye doğdun sarı yıldız mavi yıldız
 Aman aman evler yıkan yıldız yıldız
 Yıldız yıldız yıldız yıldız yıldız
 Evler yıkan beller büken kanım döken
 Kervan kıran dön dön dön dön dön
 Yâre doğru dön
 Yavrum yatmışta uyanmaz
 Küçüktür kahra dayanmaz
 Ben ağlarım el inanmaz
 Dön dön dön dön dön yâre doğru dön (URL 6)

Kervan kıran yıldızının yanında Türk astrolojisinde *Samanyolu Yıldız Takımı*, *Büyükayı Yıldızı*, *Küçükayı Yıldızı*, *Ülgü-Karakuş-Terazi*

Yıldızı, Üç Arkar/Orion Yıldızı'ndan da bahsetmek gerekir. Türk astrolojisinde *Samanyolu Yıldız Takımı, Gök yaruğı* veya *Gök kapısı* olarak bilinmektedir ve bu söylemlerin orijinal Türk söylemi olduğu da unutulmamalıdır. (Ögel, 2020: 271) Türklerin gök kubbeyi bir çadır olarak görmelerinin sonucu olarak Samanyolu yıldız takımı da bu devasa çadırın dikişleri olarak tasavvur edilmiştir. (Bayat, 2011:283) Başka bir benzetimde de Samanyolu'nun sülle ilişkilendirildiğini görürüz. Harva (2014: 163), özellikle bir Buryat efsanesinden hareketle Samanyolu yıldız takımının Manzan Görmö adındaki Tanrıçanın sütünden meydana geldiği inancından bahseder.

Başka bir Samanyolu tasavvuruna bakıldığında da bu tasavvurun Samanyolu yıldız takımının adından hareketle meydana geldiği anlaşılmaktadır. Nitekim H. Wámbéry, Kafkasya Tatarları, Osmanlı Türkleri ve birçok Balkan halkları arasında ahırdan saman çalan bir adamın kaçarken samanı arkasından dökmesiyle ve bu güzergahın gökyüzünde görülecek şekilde yol olmasıyla 'saman hırsızının yolu/izleri' adı verildiğine dair (akt. Harva, 2014: 163-164) bir anlatının olduğundan bahseder. Samanyolu hakkında şüphesiz ki Türk dünyasında birçok tasavvur söz konusudur. Bu tasavvurlar dahi Türk milletinin, Türk halklarının zengin hayal gücünü ve yaratıcılığını göstermektedir. Türklerin evreni yorumlayışı, yaptıkları tasavvurlara ve ürettikleri maddi ve manevi kültürel ürünlere yansımıştır.

Samanyolu yıldız takımından sonra Büyükayı ve Küçükayı yıldızlarının ele alınması gerektiği kanısındayız. **Büyükayı** yıldız takımı Türk halklarında Yitiken (Yedi Hanlar) olarak bilinmektedir ve belirtmek gerekir ki bu söylemin türevleri olarak *Çetti kan, Cetigen, Citi gan* ve ayrıca Azerbaycan Türkleri tarafından da *Yeddi kardeş* veya *Çömçe kuyruk* (Bayat, 2011: 287) adlandırmaları bilinmektedir. Büyükayı Türk halklarına en çok zamanın yönetilmesi ve hesaplanması açısından fayda sağlamıştır, nitekim onun gösterdiği yöne göre dört mevsimin geliş zamanlarının hesaplanması (Harva, 2014: 144) bunun en güzel göstergesidir. Yine Büyükayı hakkında söylenen efsaneler çokluk arz etmekle beraber bunların çoğunluğunun avavcı tasavvurunda geçtiği söylenebilir. Nitekim Büyükayı'nın bir geyik olarak düşünülmesi söz konusudur ve Turuhansk bölgesindeki Samoyedleri gösteren Tretjakov, Samoyedlerin inancında Kutup yıldızının Büyükayı'yı, ki belirtildiği üzere geyik olarak tasvir edilmiştir, ehlileştirmeye çalışan bir avcı olarak düşünüldüğünü (akt. Harva, 2014: 154) belirtmiştir.

Türklerin ilgisine mazhar olan **Küçükayı** yıldız grubuna bakıldığında da bu yıldız grubunun tıpkı Büyükayı yıldızı gibi birçok efsaneye konu olduğu görülür. Küçükayı yıldızı Türk mitolojisinde dört tekerlekli bir

arabayı çeken aygır olarak düşünölmüştür; bunların birisinin adı Akbozat, diğzerinin ki ise Gökbozat'tır, beyaz ve mavi renk ile sembolize edilmişlerdir. (Bayat, 2011: 289)

Ögel (2020: 255-256) de Kuzey Türk destanlarında "dört tekerlekli bir arabayı çeken iki at" tasavvurundan bahseder ve Anadolu'da bu burca "Koyun ağılı", Kırgızların "Altı arka (Altı dağ koyunu) ve Altay Türklerinin de "İl yettegen" (İl yediggen) adını verdiklerini belirtir. Yine bu adlandırmaların ve tasavvurların Türk yaşam tarzıyla, yaşam ve geçim kaynaklarıyla ilgili olduğunu görmek mümkün olmaktadır.

Bir sonraki yıldız olan *Ülgü/Karakuş/Terazi/Müşteri Yıldızı*'na bakıldığında, bu yıldızın adının Divanı Lügat-it Türk'te Karakuş olarak geçtiği görülür. (Ercilasun & Akkoyunlu, 2015: 144; akt. Bayat, 2011: 289) Diğzer bir araştırmacı Ögel (2020: 259) ise Ön Asya'da Terazi burcunun, *Terazi* ve *Mizan* olarak adlandırıldığını, Türklerin bu yıldız *Ülgü* olarak isimlendirdiklerini ve kadim Türklerin de bu yıldız *Karakuş* (Kartal) adını verdiğini ifade eder. Esin, Divanı Lügat-it Türk'te *Karakuş* yıldızından *Müşteri* olarak bahsedildiğini, bu yıldızın zamanı ölçmek için kullanıldığını söyler ve verilen beyitten hareketle bu yıldızın gece ve gündüz mizanını düzenlediğini ifade eder:

Yarattı yasil çes
Savurdi ürüng kaş
Tizildi Kara-kuş
Tün-kün üzeyürkenür. (akt. Esin, 2001: 47)

Diğzer yıldız ve yıldız gruplarında olduğu gibi Karakuş yıldız hakkında da söylenen birçok efsaneye rastlamak mümkündür. Nitekim Altaylarda bu yıldızın av-avcı efsanelerine konu olduğu bilinmektedir. (Bayat, 2011: 289) Yine bir Altay destanının ilgili kısmına bakıldığını zaman "Yeryüzünde bir avcı, bütün geyikleri öldürüyormuş. Tanrı avcıyı göğe çekmiş. Avcının yay ve okları, Terazi burcunu oluşturmuşlar." şeklinde bir ibarenin olduğu bilinmektedir. (Ögel, 2020: 260) Destanın bu kısmından Türklerin Terazi yıldızının oluşum tasavvurunu çıkarmak mümkün olmaktadır ki av-avcı motifinin de yine ön plana çıktığını görülür.

Türk kültüründe avın ve avcılığın çok farklı bir yeri vardır. Türkler her zaman doğadaki varlıkları kutsal görmüş ve saygı duymuştur. Av hayvanları ve avlanma şekilleri, avlanmaya dair inançlar ve tasavvurlar da bu inanıştan nasibini almıştır. Bu anlamda Türk kozmolojisinde varlık gösteren *Üç Arkar/Orion Yıldızı* da bu çerçevede değerlendirilmiştir. Nitekim *Üç Arkar/Orion Yıldızı, Avcı yıldız takımı* (Bayat, 2011: 283) olarak

da bilinmektedir. Orion/Üç Arkar yıldız takımı hakkında da birçok efsanenin varlığı söz konusudur. Tabii olarak bunların çoğu av-avcı çerçevesinde şekillenmiştir. Nitekim Bayat (2011: 284), Altaylılara bakıldığı zaman Altaylıların, Orion'un üç yıldızdan oluştuğuna inandıklarını, bu üç yıldız üç arka (üç koç) ya da uç mygak (üç maral) olarak isimlendirdiğini söyler ve yıldızların avcı ya da av olarak düşünülmesinin avcılık dönemi dünya görüşünden kalan bir olgu olduğunu ifade eder.

Yine Orion yıldız grubuna bakılarak gecenin akışı ölçülebilmekteydi ve Orion yıldızına kutsallık atfedildiği için ona kurban sunulmaktaydı; Goldelerde bu yıldız için yapılan sunumlar bunun en güzel örneğidir. (akt. Harva, 2014: 159)

Üç Arkar/Orion yıldızına dair yapılan tasavvur ve bu yıldızla dair inanışlar direkt olarak onun adına yansımıştır ve Avcı takımıyıldızı (Orion Constellation) olarak anılmasını sağlamıştır denilebilir. Bütün bunların Türk dünya görüşünün, Türk'e ait evren tasarımının ve evren yorumunun kozmoloji sahasındaki nadide yansımaları olduğu görülür. Türk'ü ve Türk'e ait değerleri anlayabilmek, yorum yapabilmek ve Türk halkına dair kültür araştırmalarının sağlıklı bir şekilde yapılması ve güvenilir neticelere ulaşılması açısından bunların göz önünde bulundurulması gerekir. Türk mitolojisi ve onun bir alt başlığı olarak incelenebilen Türk kozmolojisi bu minvalde değerlendirilmeli ve titiz bir analize tabii tutulmalıdır. Diğer Türk kültür yaratımları ile olan ilişkiler bu açıdan her zaman hesaba katılmalı ve Türk kültürü birbirini tamamlayan bir zincirin halkaları gibi düşünülmeli ve bütüncül bakış açısıyla ele alınmalıdır.

3. KARAÇAY-MALKAR/BALKAR TÜRKÜLERİNİN İNCELENMESİ

Kafkasya'nın merkezi kısmı olan Orta Kafkaslarda, Kafkas dağlarının en yüksek ve sarp noktalarında, geçit vermez vadilerin içinde, geçmişleri beş bin yıl öncesine dayanan bir halk yaşar; bu halk kendisine Tavlu (Dağlı) adını veren ve Kıpçak Türkçesinin bir lehçesini konuşan Karaçay-Malkar/Balkar halkıdır. (Sipos & Tavkul, 2018: 51)

Anadolu'daki türkü teriminin karşılığı olarak Karaçay Malkar/Balkar Türkleri *Cır* terimini kullanmaktadır; cırları icra eden kişiye *Cırçı* denildiği gibi Karaçay-Malkar/Balkar halk cırlarını icra eden Cırçılar bu cırları, *Kıl Kobuz*, *Sıbzgı* ve *Tiyekli Kobuz* gibi çalgıları kullanarak ezgili bir şekilde terennüm ederler. (Yakıcı, 2013: 393)

Karaçay-Malkar/Balkar türkülerinin yapıları bakımından ve içinde

barındırdığı motif, unsur ve kültürel varlıklar açısından son derece zengin bir yapıya sahip olduğunu söylemek yanlış olmasa gerektir. Yapılan türkü incelemelerinde de Karaçay Malkar/Balkar türkülerinin Türk Mitolojisi çerçevesinde Türk kozmolojisi açısından son derece zengin bir yapıya sahip olduğu görülecektir. Bu minval üzere Karaçay Malkar/Balkar türkülerini incelemeye geçmek yerinde olacaktır. İncelemeye tabi tutulduğunda ilk olarak Ülker/Ülger yıldızı motifinin varlığı görülür. Ülker yıldızının zamanın ölçümünde kullanıldığı ve onun gökte kaybolmasıyla insanların kışın geldiğini anladığı bilinmektedir. M.Ç. Curtubaev (1991), bir Karaçay-Malkar/Balkar türkü örneğini verir ve burada Ülker yıldızının bu özelliği görülür, ilgili kısım şöyledir:

Çolpan çıhdı- tang atdı Çolpan çıktı sabah oldu
İlker batdı- jer katdı Ülker battı yer dondu (akt. Bayat, 2011:
286)

Yukarıda ilgili kısımda Ülker yıldızının yanı sıra Çolpan/Çoban Yıldızının da adının geçtiğini görürüz. Yine Çolpan/Çoban Yıldızının gökteki baş yıldız olduğunu ifade eden ve Temir/Demir Kazık'ın da varlık gösterdiği, türkünün ilgili kısmını M.Ç. Curtubaev (1991) şöyle verir:

Çolpan juldüz juldüzlanı başıdı Çolpan yıldızı yıldızların başıdır
Temir Kazak köknyü tepmez taşıdı. Demir Kazık göğün kimildamaz
taşdır (akt. Bayat, 2011: 292-293)

Verilen beyitlerde yıldızların konumu ve onlara dair olan inanç ve tasavvurların izlerini de görmek mümkündür. Demir/Temir Kazık'ın göğe cakılı olduğu inancı açık bir şekilde dile getirilmiştir.

İncelemeye tabi tutacağımız bir diğer Karaçay-Malkar türküsü *Orusbiylar/Orusbiyeler* adlı türküdür. Türkü hacimli bir yapıya sahip olduğu için ilgili kısmı şöyle vermek mümkündür:

Tavlada bolalla Eminanı colları (*Dağlarda oluyor vebanın yolları*)
Köb dariy bermesen, ölüknü cuvmaydı (*Çok ipekli vermezsen, cesedi yıkamıyor*)
Bizni afendini kollan (*Bizim imamın elleri*)
(...)
Çöpellevnü anası Devlethan bulut bla, kök bla (*Çöpellev'in annesi Davhethan bulutla, gökyüzüyle*)
Keç çıgad Gitçe kolnu çolpanı (*Geç çıkıyor Gitçe kanyonunun sabah yıldızı*) (URL 7)

Türküde *Sabah Yıldızı* ya da diğer kullanımıyla *Kanyon Çolpanı*'na

göndermede bulunulduğu görülmektedir. Daha önce de ifade edildiği gibi Türkler yıldızlara ve onların konumlarına bakarak zamanı hesaplamaktaydılar. Ayrıca yıldızların zamanında gözükmemeleri erken ya da geç doğmaları birtakım olumsuzlukların olacağına yorulduğu gibi olan birtakım olumsuzlukların da sebebi olarak gösterilebiliyordu. Nitekim türküde de veba hastalığının getirdiği yıkım, insanların ölümü söz konusudur. Sabah yıldızının geç çıkması da bu hüznle bağdaştırılmıştır.

Türk kozmolojisine dair motifleri çocukları oyalamak için söylenen şarkılarda da görmek mümkündür. Yine şarkının sözlerine bakıldığında Büyükayı yıldız takımına ve Kutup yıldızına dair inançları görmek mümkündür. Kutup yıldızının tek bir yıldız olduğu belirtilir ve Büyükayı yıldızına bakılıp zamanın ölçüldüğünü görürüz. *Cuv Cuv Çuvala/Cuv Cuv Çuvala* adlı şarkıda ilgili kısım şöyledir:

Ceti değen nedi? (*Yedi denen nedir?*)
 Cetegeyle ceti aylanmay, tan atmaz (*Büyükayı yıldız topluluğu yedi kere dönmeden sabah olmaz*)
 Cetige deri kim aytmaz? (*Yediye kadar kim sayamaz?*)
 Cetegeyle ceti culduz (*Büyükayı yıldız topluluğu yedi yıldızdır*)
 Temirkazak carımız culduz (*Kutup yıldızı yalmız yıldız*)
 Cetegeyle ceti aylanmay, tan atmaz (*Büyükayı yıldız topluluğu yedi kere dönmeden sabah olmaz*)
 Adam ceter çerine cetmey, kaytmaz (*İnsan gidecek yerine gitmeden dönmez*) (URL 8)

Yine *Baydım/Baydım* adlı Karaçay/Malkar türküsünde yıldız motifini ve aynı zamanda önemli bir yere sahip olan ay motifini görmekteyiz. İlgili kısım şöyledir:

Ol başındağı culduzun (*O başındaki yıldızın*)
 Anı ortasında cibegi (*Onun ortasındaki ipeği*)
 (...)
 Oy başımızda ayıbiz (*Ey, başımızda ayımız*)
 Ol tolmaganlay cartılay (*O dolunay olmadan yarı halde*)
 (...)
 Oy başımızda ayıbiz (*Ey, başımızda ayımız*)
 Ol alay ariuv tögerek (*O, öyle güzel yuvarlak*) (URL 9)

Unutulmamalıdır ki Türk kozmolojisine dair unsurlar Türk halkı arasında kutsal görüldüğü gibi güzellik benzetim unsuru olarak da kullanılmıştır. Ay gibi, ayın on dördü gibi, güneş gibi, yıldız gibi, Çoban Yıldızı gibi, Kutup yıldızı gibi kalıplaşmış söylemler de bunun en güzel

göstergesi olsa gerektir. Yukarıdaki türkü sözünde de yıldızın, ayın güzellik benzetim unsuru olarak kullanıldığını görmekteyiz ve ayrıca ay için yapılan güzel tasviri de görmekteyiz.

Ay gibi güneşin de Karaçay Malkar kozmolojisinde büyük bir yerinin olduğu bilinmektedir. Nitekim *Goşayah Biyçeni Küyü/Goşayah Biyçe'nin Ağıtı* ve *Aktamak/Aktamak* adlı yaratımlarda bunu görmek mümkündür, sırasıyla ilgili kısımlar şöyledir:

Kaşavbiyim, sen kelsen (*Kaşavbiyim sen gelsen*)
 Kün betnı carıthan (*Güneşin yüzünü aydınlatan*)
 Kenden kesin tanıthan (*Uzaktan kendisini tanıtan*) (URL 10)

Ve;

Kayalada suv cumarık (*Kayalarda sülün*)
 Köllede culduz uçanlay (*Göllerde yıldız uçması gibi*)

(...)

Ey, sen tiyregizden çıgıb tüberesen (*Ey, sen mahallenizden çıkıp uğrarsan*)

Kün çıkgan kibik da cıltray (*Güneş çıkmış gibi de titreyip*) (URL 11)

Goşayah Biyçe'nin Ağıtı'na bakıldığında *güneşin yüzünü aydınlatan* ifadesi dikkat çekicidir. Sevilen kişi ve güneş arasında etkileşim oluşturulmuştur. Yine Aktamak adlı türkü sözünde de güneşe atıf yapılmasının yanında yıldız motifinin de bir güzellik benzetim ve tasvir unsuru olarak öne çıktığı görülmektedir.

Karaçay-Malkar/Balkar türkülerini incelemeye devam ettikçe türkülerin, Türk kozmolojisine dair unsur ve motifleri ne derece bünyelerinde barındırdığı ve mevcut zenginlik gözler önüne serilmektedir. Bu minval üzere inceleyeceğimiz bir sonraki Karaçay-Malkar türküsü *Maryam*'dır; bu türküde Çolpan/Çoban Yıldızı'nın ön plana çıktığı görülür, türkünün ilgili kısmı şöyledir:

Tan alası Çolpan culduz Maryam, Maryam, Maryam
 (*Tan vakti Çoban Yıldızı Maryam, Maryam, Maryam*)

Uzaldım da cetalmadım neçik bolur dünyam?

(*Uzandım da yetişemedim nasıl olur dünyam?*)

Ol culduznu alıp sanga Maryam, Maryam, Maryam

(*O yıldızı alıp sana Maryam, Maryam, Maryam*)

(...)

Culduz taba örler edim. Neçik bolur dünyam?

(*Yıldızlara doğru çıkardım nasıl olur dünyam?*) (URL 12)

Çoban Yıldızı'nın parlaklık özelliğiyle güzellik benzetim unsuru olarak kullanıldığı bilindiği gibi Türklerce yön bulmak ve belirlemek, zamanın hesaplanması ve ölçülmesi için de kullanıldığı ifade edilmişti. Maryam adlı türküye bakıldığında Çolpan/Çoban Yıldızı motifini ve Maryam adlı kişi ile Çobanyıldızı arasında bir etkileşimin kurulduğunu görmekteyiz.

Son olarak ele alacağımız Karaçay Malkar/Balkar türküsünün adı *Kel Aruvçuğum/Gel Güzelciğim*'dir. Türküde yıldız, güneş ve ay motifinin hep birlikte yer ettiği görülür. Burada ayın, güneşin ve yıldızın, ayrıca bu kozmolojik unsurların ışığının kutsallığını görmekteyiz. Sevgili için bunların verilebileceği söylenerek, yine sevgili için büyük bir fedakârlık yapılması ve ona duyulan sevginin ne derece büyük olduğu vurgulanmak istenmiştir. Nitekim tekrar bir ifadeyle, kutsal olan ve kutsal görülen kozmolojik unsurların bunun için kullanıldığını görmekteyiz. Türkünün sözlerinin ilgili kısımları şöyledir:

Kel aruvçugum alıp keteyim	(<i>Gel güzelciğim alıp gideyim</i>)
Beri cuvuk kelçi an canıma	(<i>Beri yakın gel sağ yanıma</i>)
Seni anama kelin eteyim	(<i>Seni anama gelin edeyim</i>)
Oltur meni canıma cılama	(<i>Otur benim yanıma ağlama</i>)
(...)	
Men künnü nurun aynı carığın	(<i>Ben güneşin nurunu ayın ışığını</i>)
Berrigme aruvum seni için	(<i>Veririm güzelim senin için</i>)
Kökatlıları carıg cırların	(<i>Gök athların parlak türkülerini</i>)
Berrigme aruvum seni için	(<i>Veririm güzelim senin için</i>)
Kökte carıg cıldızları barın	(<i>Gökte parlak yıldızların varını</i>)
Berrigme aruvum seni için	(<i>Veririm güzelim senin için</i>)
Tavda gülleni soluganların	(<i>Dağda güllerin kokanlarını</i>)
Berrigme aruvum seni için	(<i>Veririm güzelim senin için</i>)
(URL 13)	

4. SONUÇ

Türküler, Türk milletinin güzide yaratımlarıdır. Sadece Anadolu'da değil Türk dünyası türkülerinde de Türk milletine dair birçok kültürel unsuru bulmak mümkündür. Türk mitolojisinden Türk kozmolojisine, inanç ve tasavvurlardan, ritüel ve pratiklere kadar birçok olguya, unsura ve motife rastlamak bu anlamda şaşırtıcı olmasa gerektir.

Karaçay Malkar/Balkar Türkleri köklü geçmişleriyle ve kültürel varlıklarıyla diğer Türk dünyası Türkleri gibi araştırılmaya ve ortaya

çıkarılmaya değer zengin varlıklara sahiptir. İncelenen Karaçay-Malkar/Balkar türkülerinde de bu açıkça görülmüştür. Özellikle Türk mitolojisine ve Türk Kozmolojisine dair bulgular ifade ettiklerimizi destekler mahiyettedir. İncelenen örneklerde de görüldüğü gibi Türk kozmolojisinde en çok Güneş, Ay, Kutup Yıldızı, Çoban Yıldızı, Ülker Yıldızı, Büyükayı yıldızı, Küçükayı yıldızı, Samanyolu yıldızı, Dan Yıldızı, Ülgü-Karakuş-Terazi Yıldızı ve Üç Arkar/Orion Yıldızı yer etmiştir.

Türk mitolojisine ve dolaylı olarak da Türk kozmolojisine dair unsurların ve motiflerin Türk dünyası türkülerinde direkt ya da dolaylı bir şekilde kullanıldıkları görülür. Bu anlamda türkülerde çoğu zaman dolaylı kullanımlar olmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki bu kullanımlar bilinçsizce ya da rastgele kullanımlar değildir. Görülen anlam ve imalardan başka derin bir anlamın olması söz konusudur. Bu imge ve motifler Türk mitolojisini ve Türk kozmolojisini içerisinde barındıran köklü varlıklara ve sürekliliğe sahiptirler.

Türkler göğe ait unsurları yorumlarken ya da tasavvur ederken kendi hayat görüşlerinden, yaşantılarından ve sosyokültürel yaşamlarından faydalanmışlardır. Bilhassa içinde buldukları yaşamın izi, yansımaları görülür. Bu anlamda doğa, hayvanlar, hayvancılık, av-avcı ve geçim kaynakları gibi varlık ve olgular da bu yorumlamalarda büyük bir rol almıştır. Özellikle hayvancılık ve konar-göçer yaşam tarzının, kadim zamanlardan günümüze olan yansımalarını görmek mümkün olmaktadır. Nitekim göğe ait varlıklara sunulan kurbanlar ve yapılan ritüeller de bu nesnelere kutsallık atfedildiğini gösterdiği gibi bunların canlı bir varlık, ruh olarak tasavvur edildiklerini de göstermektedir. Özellikle göğe yapılan tasavvurlar, göğün katlara ayrılmış olması, en baştan başlayarak; Tanrı makamı, Tanrının makamından sonra güneşin, ayın ve diğer yıldızların geldiği inancı kadim Türklerin bu göğe ait varlıkları Tanrı'ya yakın olarak gördükleri gibi, bir dönem için de bu varlıkların insanoğlunun koruyucusu olduğu inancını da beraberinde getirmiştir. Göğe ait bu varlıklara dair anlatılagelen efsaneler, söylenceler, masallar bu anlamda birçok kültürel unsur ve pratikleri bünyesinde barındırmaktadır. Konumuz itibariyle de türküler bu kadim tasavvura, inanca ve pratiklere dair birçok zenginliği içinde barındırmış ve geçmişten geleceğe aktararak milli ve içtimai vazifesini yerine getirmiştir. Hakkaniyetle ifade etmek gerekir ki bu kültürel zenginlik Türk dünyasına mensup birçok milletin sözlü kültür ürünlerinde ve özelde de türkülerinde yer ettiği gibi, Türk dünyası milletlerine mensup olan Karaçay- Malkar/Balkar halklarının yaratımlarında ve bilhassa türkülerinde de yer etmiştir. Bütün ifade edilenlerden sonra maksadın hasıl

olduğu kanaatiyle beraber incelemeye tabii tutulan örnekleri ve analizleri çoğaltmanın da mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Sonuç olarak incelenen Karaçay-Malkar/Balkar türkü örneklerinde Türk mitolojisine ve Türk kozmolojisine dair birçok unsura ve motife rastlanmıştır. Yapılan bu çalışmanın bu alanda yapılacak olan diğer çalışmalara da kapı aralayacağı kanısındayız.

5. SUMMARY

Music and melody have been an integral part of human life since ancient times, assisting in the expression of emotions throughout one's lifetime. The combination of melody and rhythm with lyrics creates a deeper meaning, encompassing both emotions and thoughts in a single entity. Folk songs, which hold significant importance in Turkish culture and are considered oral cultural products, have played a crucial role in conveying the emotions and thoughts of the Turkish nation from ancient times to the present day.

Although Turks outside of Turkey may have different names for them, folk songs are unique creations that reflect the essence, words, and identity of the Turkish people. It is not surprising to see the rich culture and advanced creative ability of the Turkish nation manifested in folk songs. Furthermore, it should be noted that folk songs represent the most emotional, enjoyable, and pleasurable form of cultural transmission. They instill a sense of belonging in individuals and communities, serving as a beautiful means for individuals to express themselves to their surroundings and counterparts through melody.

It is important to emphasize that folk songs inherently encompass various elements and motifs. They are not arbitrary expressions or usages. On the contrary, folk songs are conscious creations produced within the framework of existence and creation. Therefore, the elements and motifs used in folk songs are meaningful and valuable components deeply rooted in history. The fact that folk songs have existed since ancient times further enhances their significance. In fact, this characteristic of folk songs provides us with information about the structure, beliefs, perceptions, emotions, thoughts, and, most importantly, how the Turkish people interpret the universe. At this very point, Turkish Mythology, Turkish Cosmology, which can be examined as a sub-title of Turkish Mythology, and Turkish Shamanism in relation to all these help us and provide valuable information. In fact, Turks have reflected many elements, motifs, beliefs, perceptions, and practices related to Turkish mythology and, in our study, Turkish cosmology

onto other creations. Therefore, it is not surprising but rather a natural occurrence for folk songs to contain elements related to Turkish mythology and Turkish cosmology. When folk songs are thoroughly analyzed and examined, this becomes evident.

In this study, based on the requirements, a literature review was conducted, including the analysis of thesis and book texts containing folk song lyrics, as well as the examination of visual and auditory materials. Additionally, literature searches and digital platform analyses were performed for Karaçay Malkar/Balkar folk song samples. As a result of detailed analysis and examination, many elements and motifs related to Turkish cosmology were found in the folk songs of Karaçay Malkar/Balkar Turks. When folk song samples are examined, it becomes clear how rich Turkish astral cult is and to what extent beings related to the sky have attracted the attention of the Turks. Naturally, the sun, moon, prominent stars, and star clusters/constellations are among the prominent elements. Various legends about the formation of these beings are evidence of this rich universe design and interpretation, as well as providing valuable information about ancient Turks and their way of thinking. The interpretation of the Turkish universe and beings related to the sky is also among the subjects that should not be overlooked and should be examined. It should also be emphasized that the interpretation of the universe and beings related to the sky by Turks is an important subject that needs to be researched and emphasized, as it reflects the socio-cultural structure, lifestyle, way of life, and livelihood of the Turks. When these mentioned subjects are carefully and holistically addressed, it becomes possible to reach accurate and valid information and inferences about the Turks.

As a result, within the framework of integrity in this study; The beliefs, imaginations, interpretations, lifestyles, livelihoods, socio-cultural structures, mythologies, cosmologies and folk songs of the ancient Turkish nation are discussed. Again, in this context, the folk songs of the Karachay Malkar / Balkar Turks have been examined and many cosmological data, elements and motifs have been reached. As with other Turks outside Turkey, the rich and deep-rooted cultural structure of Karachay-Balkar/Balkar Turks has emerged once again, and to express it again, many valuable assets related to Turkish cosmology have been encountered in the composition of the folk songs of Karachay-Malkar/Balkar Turks.

6. KAYNAKLAR

- Bayat, F. (2011). *Türk mitolojik sistemi 1*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
Bayat, F. (2012). *Türk mitolojik sistemi 2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.

- Çobanoğlu, Ö. (2007). *Türk dünyası epik destan geleneği*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Çobanoğlu, Ö. (2010). Türkü olgusu bağlamında “Türkü” ve “Şarkı” terimlerinin etimolojisini yeniden tanımlama denemesi. *Türk Yurdu*, 30(269), 46-49.
- Elçin, Ş. (2011). *Halk edebiyatına giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ercilasun, A.B. & Akkoyunlu, Z. (2015). *Dîvânu Lugâti't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Esin, E. (2001). *Türk kozmolojisine giriş*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Esin, E. (2004). *Orta Asya'dan Osmanlı'ya Türk sanatında ikonografik motifler*. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Harva, U. (2014). *Altay panteonu mitler, ritüeller, inançlar ve tanrılar*, Çev. Ömer Suveren. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- İnan, A. K. (1986). *Tarihte ve bugün şamanizm* (3. Baskı). Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Kara, E. (2017). *Türk destanlarında şamanistik unsurların tespiti ve değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Kaya, D. (2004). *Anonim halk şiiri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kaya, D. (2010). *Türk halk edebiyatı terimleri sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Köprülü, M. F. (2012). *Türk edebiyatında ilk mutasavvıflar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kúnos, I. (1978). *Türk halk edebiyatı*, (Haz. Tuncer Gülensoy). İstanbul: Tercüman-Kervan Kitapçılık Yayınları.
- Lomax, A. (1959). Folk song style. *American anthropologist*, 61(6), 927-954.
- Memiş, E. (2020). *Türkülerde yeryüzü unsurları ile ilgili mitolojik öğeler*. Yüksek Lisans Tezi, Çağ Üniversitesi, Mersin.
- Mirzaoğlu, F. G. (2001). Türkülerin işlevleri ve Zeybek türküleri. *Türkbilig*, (2), 76-91.
- Mirzaoğlu, F. G. (2005). Türkülerde mitolojik unsurlar. *Türkbilig*, (10), 34-53.
- Necatigil, B. (1988). *100 soruda mitologya*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Ögel, B. (2020). *Türk mitolojisi (Cilt 2)*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Roux, J.P. (2015). *Eski türk mitolojisi*, Çev. Musa Yaşar Sağlam. Ankara: BilgeSu Yayıncılık.
- Sipos, J. & Tavkul, U. (2018). *Karaçay-Malkar halk şarkıları-Macar halk müziğinin izinde Kafkasya'ya bir seyahat*, Ankara: Bengü Yayınları.
- Yakıcı, A. (2013). *Halk Şiirinde Türkü*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İNTERNET KAYNAKLARI

- URL 1: <https://sozluk.gov.tr/>
- URL 2: <https://sozluk.gov.tr/>
- URL 3: <https://sozluk.gov.tr/>
- URL 4: <http://www.asikveysel.com/turku-sozleri/aya-bak-yildiza-bak.htm>
- URL 5: <https://www.repertukul.com/BEN-BU-YAYLALARI-YAYLAYAMADIM-1026>

URL 6: <https://www.repertukul.com/BIR-YILDIZ-DOGDU-NUR-ILE-4533>

URL 7: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12416,cirlahalksarkilaripdf.pdf?0>

URL 8: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12416,cirlahalksarkilaripdf.pdf?0>

URL 9: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12416,cirlahalksarkilaripdf.pdf?0>

URL 10: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12416,cirlahalksarkilaripdf.pdf?0>

URL 11: <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/12416,cirlahalksarkilaripdf.pdf?0>

URL 12: https://www.youtube.com/watch?v=fXb0rRkyYcc&ab_channel=KaracHayMalkarTurk

URL 13: https://www.youtube.com/watch?v=mYgeAA5LGJ0&ab_channel=picasapicasa

Çatışma beyanı: Makalenin yazarı bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da finansal ilişkileri bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan eder.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

